

5, 2003

ПЕДАГОГІКА

вищої та середньої школи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**ПЕДАГОГІКА
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ**

Збірник наукових праць

Випуск 5

Кривий Ріг КДПУ
2003

ББК 74.2+74.58

Редакційна колегія

- Буряк В.К.** – доктор педагогічних наук, професор, ректор,
(головний редактор);
- Штельмах Г.Б.** – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, **(відповідальний секретар);**
- Козлов А.В.** – доктор філологічних наук, проректор з виховної
роботи;
- Комаров В.О.** – доктор педагогічних наук, професор, зав.
кафедрою Історії України;
- Кондрашова Л.В.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з
наукової роботи, академік МАТО
(заступник головного редактора);
- Макаров Р.М.** – доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки;
- Пікельна В.С.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри
педагогіки та методики трудового і професійного
навчання.

**Затверджено постановою президії Вищої атестаційної комісії України
від 12.06.02р. №1-05/6**

Педагогіка вищої та середньої школи:

Збірник наукових праць/гол. редактор - доктор педагогічних наук, професор
Буряк В.К. – Кривий Ріг: КДПУ, 2003. – Вип 5. - ...с.

У збірнику наукових праць висвітлено проблеми навчання та
виховання учнів у середній школі та студентів у педагогічному вузі,
відображено результати наукових досліджень та методичних розробок
викладачів, докторантів та аспірантів університету.

ББК 74.2+74.58

Педагогіка вищої та середньої школи:

Сборник научных работ/главный редактор - доктор педагогических наук,
профессор Буряк В.К. – Кривой Рог: КДПУ, 2003. – Вип 5. - ...с.

ББК 74.2+74.58

В сборнике научных работ освещены проблемы обучения и
воспитания учеников средней школы и студентов педагогического вуза,
отображены результаты научных исследований и методических разработок
преподавателей, докторантов и аспирантов университета.

Материалы сборника представляют интерес для широкого круга
научных работников.

Друкується за рішенням Вченої ради Криворізького державного
педагогічного університету від 12.12.02 протокол № 5

ISBN 996-7406-29-6

© **Криворізький державний
педагогічний університет**

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

У статті розкривається системний підхід до організації студентського самоврядування і наукової роботи.

The article deals with the systematic approach to the organization of student's self-government and scientific work.

Повышение роли человеческого фактора в различных сферах жизни и деятельности общества обуславливает усложнение требований, предъявляемых к уровню профессионализма выпускников высшей школы. Повсеместно наблюдается спрос на высококвалифицированных специалистов, способных творчески решать сложные задачи, прогнозировать и моделировать результаты собственной профессиональной деятельности, искать пути и средства самовыражения и самоутверждения в условиях практической, самостоятельной работы. Одним из условий успешного выполнения социального заказа высшей школой является подготовка конкурентоспособных специалистов, особенно педагогических кадров, от уровня подготовленности которых зависит успешность кадровой политики в стране.

Изучение и анализ научной литературы по проблеме совершенствования кадрового потенциала и всей системы образования позволяют говорить о том, что проблема качества подготовки специалистов в условиях высшей школы во все времена волновала и сегодня волнует многих ученых и практиков. Особое внимание в работах последних лет уделяется проблемам повышения качества подготовки педагогических кадров. В этом плане известный интерес представляют труды как отечественных (Л.П.Вовк, Л.В.Кондрашова, О.Г.Мороз, Р.И.Хмелюк и др.), так и зарубежных (В.И. Андреев, Н.В.Кухарев, Н.В.Кузьмина, Н.Д. Никандров, В.А.Сластенин, А.П.Сманцер и др.) ученых. Ими обосновываются новые подходы к организации учебного процесса в высшей школе, технологии организации учебно-воспитательной работы, причины низкой результативности и недостаточно высокого уровня профессионализма значительной части выпускников современной педагогической школы.

Результаты анкетирования показали, что 38% из опрошенных студентов 4-5 курсов не желают работать по избранной специальности; их интересует не профессия, а лишь диплом о высшем образовании; 16,2% учатся в высшей школе лишь потому, чтобы не идти в армию; 33,8% указали на недостаточный уровень профессиональной готовности; 43,1% полагают, что не готовы к творческой работе; 28,4% не считают важным и необходимым заниматься научной работой.

Многие из разработчиков интересующей нас проблемы отмечают

низкий уровень готовности будущих специалистов к творческому выполнению профессиональных функций, нестандартному решению производственных вопросов. Недооценка научного подхода к решению профессиональных задач, не всегда должная готовность к научной работе и овладению ее методикой будущими педагогами позволяет прийти к выводу о том, что в подготовке педагогических кадров все еще не полностью используется потенциал научно-исследовательской деятельности.

Рефлексивный подход к изучению состояния проблемы в теории и практике, ее актуальность определяют необходимость комплексного подхода к использованию потенциала научной работы студентов в их профессиональной подготовке. Он должен включать в себя весь спектр проблем, связанных с решением профессиональных задач, поиск путей их решения, выявление и создание условий для обеспечения положительных результатов.

О больших возможностях учебно-исследовательской и научно-исследовательской работы в подготовке педагогических кадров написано много работ, проведено достаточно исследований. Однако, ее состояние, организация и результативность в условиях высшей школы оставляют желать лучшего. Причину следует видеть не только в ее недооценке, падении престижа учительской профессии, отсутствии должной материальной базы, но и в самом подходе к использованию ее возможностей в плане подготовки педагогических кадров.

Ориентация в практике высшей школы на предметное обучение, недооценка личностно-ориентированного образования во многом снижает результативность научной работы, которая нередко не работает на формирование личности будущего профессионала.

Необходимыми и практически значимыми структурами личности современного учителя выступают компетентность, гуманность, интеллигентность, креативность и рефлексивность. Становление этих качеств личности современного учителя-профессионала во многом зависит от того, как проектируется, организуется учебная и научно-исследовательская деятельность студента в высшей школе, как руководители ее умеют проектировать, реализовать, рефлексировать и корректировать научную работу будущих педагогов. Все составляющие звенья учебно-исследовательской и научно-исследовательской работы студентов представляют собой сложный и взаимосвязанный процесс, результативность которого определяется системным подходом к его организации.

Под системным подходом мы будем понимать такую организацию научной работы, при которой все ее компоненты находятся во взаимообусловленности, постоянной рефлексии и коррекции результатов, создания условий, обеспечивающих достижение ее результативности,

формирование качеств личности будущего специалиста, позволяющих ему нестандартно решать профессиональные задачи, владеть инновационными технологиями и методикой научной деятельности.

Системный подход предусматривает определение целей и задач научной работы в системе подготовки будущих педагогов, разработку концепции (основных направлений, стратегии их реализации, программы и методики); определение структурных компонентов; установление характера взаимосвязи между ними; выявление уровней и критериев оценки результативности научной работы; выбор форм, методов, средств достижения намеченной программы; приемов рефлексивной, диагностирующей и корректирующей деятельности студентов.

Осуществление системного подхода носит поэтапный характер. В организации и проведении научной работы со студентами большое значение придается мотивационному, диагностическому, проективному, деятельностному, рефлексивному и коррекционному этапам. Реализация системного подхода предполагает поэтапное решение задач: выработка концептуальных положений, создание материальной и научно-методической базы; разработка графика научной работы в соответствии со спецификой факультета и границами учебного процесса; обеспечение студентов грамотным научным руководством; включение их в учебно-исследовательскую и научно-исследовательскую деятельность с учетом уровня их подготовленности и опыта научной работы.

Научная работа - как важное звено подготовки конкурентно способного специалиста - должна занимать ведущее место в условиях высшего образования. Задача высшей школы состоит в том, чтобы сократить период адаптации студентов к учебно-исследовательской и научной работе. Решение этой задачи возможно в том случае, если с первых дней пребывания в высшей школе студент будет активно участвовать в разнообразных формах учебной работы, проводимых кафедрами, факультетами.

Успешность и результативность научной работы в первую очередь определяется созданием органов управления, студенческого актива, который призван определить цель, задачи, основные направления научной деятельности, задачи, формы, методы и средства их реализации.

В практике Криворожского государственного педагогического университета таким органом выступает научно-методический совет, в состав которого входят по одному представителю от студентов и преподавателей каждого факультета. В свою очередь на каждом факультете создан совет, объединяющий в себе представителей от каждого курса для организации и координации научной работы с учетом специфики, уровня подготовки и опыта научной работы студентов. НМС заседает один раз в месяц по плану, который составляется в конце мая каждого учебного года.

Научно-методический совет определяет содержание работы по годам обучения и по направлениям работы. Главная его цель – обеспечение условий для формирования личности будущего специалиста, способного и готового к научно-исследовательской деятельности. Научно-методический совет координирует научную работу факультетов, курсов, планирует общеуниверситетские мероприятия, направленные на формирование положительной мотивации и позитивного отношения студентов к научной работе.

Студенческий актив свои усилия сосредоточивает в первую очередь на общеуниверситетских мероприятиях, призванных убедить студентов в возможностях научной работы в их профессиональном обогащении, повышении уровня их профессионализма и конкурентоспособности. В последнее время большой интерес у студентов, аспирантов и преподавателей вызывают брейн-ринги.

Брейн-ринги проводятся ежегодно, в конце ноября – начале декабря. Команды составляются из студентов различных факультетов, аспирантов и преподавателей. Цель их – широкая пропаганда знаний, компетентности, интеллектуальной культуры, умения пользоваться знанием как средством творческой адаптации. Принимая участие в них, студенты убеждаются в том, что без знаний, широкого научного кругозора, информационной культуры и овладения методикой научной работы нельзя стать настоящим профессионалом, конкурентоспособным специалистом.

В практике работы НМС по управлению и организации научной работы студентов используются разнообразные формы работы. Причем они дифференцируются с учетом содержания работы, специфики факультета, курса обучения, уровня подготовленности и опыта научно-исследовательской деятельности студентов. Большое значение придается проведению внутривузовских предметных олимпиад и конкурсов. Цель их – проверить уровень знаний и способности решать нестандартные задачи профессиональной направленности. Конкурсы на лучшую научную работу проводятся в разнообразных формах выражения научного результата: реферат, научная статья, макеты, плакаты, компьютерные программы, творческие работы. Требования по их проведению изложены в «Положении», где четко определены задачи, содержание, сроки, критерии оценки и формы поощрения победителей. Для объективной оценки результатов конкурсных работ из специалистов предметных кафедр создаются комиссии экспертов по таким направлениям: литературно-языковедческие, естественно-математические, художественно-графические, психолого-педагогические. Конкурсные работы, занявшие призовые места, рекомендуются на итоговую научно-практическую студенческую конференцию, которая проводится ежегодно в апреле. Лучшие работы публикуются в сборнике студенческих работ.

Широкое признание получили научные семинары, руководят которыми ведущие специалисты, доктора наук, профессора. На кафедре педагогики Криворожского педагогического университета постоянно действует семинар молодых педагогов-исследователей. В нем принимают участие аспиранты и студенты. Цель семинара состоит в овладении методикой и технологией научного исследования, приобретении навыков общения и коммуникативной культуры. На заседаниях семинара студенты и аспиранты поочередно выступают с докладами, вместе с руководителем семинара активно обсуждают подходы, методики, технологии решения интересующих научных проблем, первые научные результаты и теоретические обобщения. Молодые исследователи учатся работать с научной литературой, составлять методику исследования, анализировать собранные данные, делать выводы, оценивать находки и решения других исследователей. Семинары выступают хорошей школой подготовки студентов к научно-исследовательской работе.

Собранные материалы в ходе изучения и анализа научной литературы по избранной проблеме, отработка методики и технологии исследования создают основу для участия студентов в научных конференциях. Проведение внутриуниверситетских, Всеукраинских и Международных конференций в Криворожском педагогическом университете стало традицией. Подготовка к участию в этих конференциях служит хорошей школой научной работы студентов. Будущие учителя приобретают умения подготовить научный доклад, оформить, доложить и защитить свои научные взгляды. В ходе конференций студенты овладевают умением слушать других, культурой постановки и ответа на вопросы, доказательности изложения собственных мыслей, умением оценить новизну и практическую значимость научной информации.

Расширение географии участников Международных и Всеукраинских научных студенческих конференций повышают значимость научной работы в глазах студентов. Тематика конференций определяется на основе опросов студентов, изучения их научных интересов, которые систематически проводятся студенческим активом факультетов и обобщаются НМС. В последнее время были проведены Международные и Всеукраинские конференции по проблемам имитационно-игрового подхода к организации учебного процесса в различных типах учебных заведений, по инновационным технологиям обучения и воспитания, реализации лично-ориентированного образования в различных типах школ и др. Участниками этих конференций были студенты Херсонского, Кировоградского, Винницкого, Уманского, Одесского и Севастопольского университетов. По результатам конференций издаются сборники научных статей.

Комплексный подход к организации научной работы

предусматривает систематическую работу по развитию творческих способностей студентов, вооружению их методикой научного исследования, повышению их умственной культуры. Решение этих задач осуществлялось в процессе овладения педагогическими дисциплинами: научные основы познавательной деятельности, педагогика, методика воспитательной работы, история педагогики, а также во время внеаудиторной работы: кружки, проблемные группы, научные лаборатории, самостоятельная поисковая и опытно-экспериментальная деятельность.

Мы полагали, что процесс подготовки студентов к научной работе будет результативным, если будущие учителя будут вовлечены в разнообразные формы научно-исследовательской деятельности. С этой целью на кафедре педагогики была создана научная лаборатория, которая рассматривалась как база проведения учебно-исследовательской и научно-исследовательской работы студентов, проверки эффективности разработанных программ, методик, подходов к решению исследуемых проблем. Мы исходили из того, что становление творческой личности учителя будет проходить успешно, если мотивировать познавательную и научную деятельность студентов; создавать творческие группы с учетом научных интересов, способностей, возможностей и опыта научной работы студентов; обеспечить научно-исследовательскую базу; вооружать их методикой научной работы; создавать ситуации успеха при внедрении в практику научных результатов; поощрять творческую деятельность и самостоятельность исследователей при решении научных проблем.

На этапе создания творческой лаборатории решались следующие вопросы: разрабатывалось положение о творческой лаборатории; составлялся план работы лаборатории и состав творческих групп, определялись научные проблемы для разработки и пути их решения. Содержание работы творческой лаборатории охватывало актуальные педагогические проблемы для общеобразовательной и высшей школы. Формы и содержание работы творческих групп определялось с учетом специфики курса обучения студентов. На младших курсах основной упор делался на развитие положительной мотивации будущих педагогов, устойчивого интереса к научно-исследовательской деятельности. Большой интерес у студентов первых – вторых курсов вызывали такие формы работы в творческих лабораториях, как “От мига творчества к постоянной творческой работе”, презентации и аукционы идей “Мой взгляд на школу будущего”, защита проектов “Учитель третьего тысячелетия”, творческие отчеты “От творчески работающего учителя - к творчески работающему ученику” и др.

На третьем и четвертом курсах студенты приобщались к самостоятельной работе над научной проблемой. Результатом самостоятельной научной работы под руководством опытных

преподавателей были научные статьи, конкурсные и дипломные работы.

Результативность научной работы в подготовке студентов к будущей профессиональной деятельности во многом определяется своевременным стимулированием (моральным и материальным). В университете продумана целая система поощрений студентов за успехи в научно-исследовательской деятельности. Приказ о награждении готовится по докладной НМС, в которой дается мотивированное обоснование каждой кандидатуры, поданной активом групп. За победу в предметной олимпиаде, конкурсе научных работ, лучшую статью или доклад, сообщение на научной конференции студенты получают денежную премию, грамоту, благодарность. Награды вручаются на общем университетском мероприятии. Приказ зачитывает председатель НМС, вручает же грамоты, дипломы, премии и объявляет благодарности ректор или проректор по научной работе университета.

Результаты научной работы широко освещаются на страницах периодической печати университета, города и области. Гласность не только утверждает в правильности выбранного пути, но и способствует вовлечению в разнообразные формы научной работы новых студентов. По итогам года ректор издает приказ о поощрении особо отличившихся в области научных исследований студентов и их научных руководителей.

В последнее время стал более заметным и такой фактор научной работы, как позитивное ее воздействие на качество учебной работы. К окончанию университета многие студенты имеют научные статьи, опыт исследовательской работы, владеют методикой научной работы. Такие студенты при защите дипломных работ рекомендуются в аспирантуру. У таких студентов есть задел, который необходимо развивать. Опыт научной работы, приобретенный будущим специалистом за время учебы в высшей школе, позволяет снизить трудности адаптационного периода, творчески приобщаться к избранной профессиональной деятельности. Таких студентов отличает эрудиция, широкий кругозор, профессиональная компетентность.

Задача состоит в том, чтобы так организовать работу с первого курса, чтобы студенты приобретали положительную мотивацию и к учебному, и к научному труду. Наличие положительной мотивации стимулирует познавательную активность, самостоятельность в выборе и решении на первых порах учебно-исследовательских, а затем и научно-исследовательских задач.

Педагогический труд – это прежде всего творческий труд. Без определенной подготовки будущих педагогов к творческой, профессиональной деятельности невозможно говорить о высоком уровне их профессионализма и конкурентоспособности. Комплексный подход к организации научной работы студентов в университете способствует

якістю виконання соціального замовлення задовольнити потреби суспільства в висококваліфікованих педагогічних кадрах.

Література:

1. *Актуальные вопросы совершенствования подготовки конкурентоспособных специалистов в новых социально-экономических условиях. Материалы IX международной научно-методической конференции 18-20 сентября 2002 г. Севастополь: Издательство СевНТУ, 2002. - 224 с.*

2. Буряк В.К., Кондрашова Л.В. Навчальна науково-дослідницька робота студентів // *Радянська школа* 1990. - № 11. - С.87 - 92.

І.О.Пальшкова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В умовах реформування вищої педагогічної освіти, переходу на багаторівневу підготовку педагогічних кадрів, забезпечення конкурентоспроможності спеціалістів на ринку інтелектуальної праці особливої актуальності набувають проблеми підготовки майбутніх вчителів до професійно-педагогічної діяльності.

Успіх діяльності загальноосвітніх закладів залежить, насамперед, від учителя. Його особистісні якості, педагогічні вміння, моральні риси та інтелект, прагнення до творчих пошуків у розв'язанні педагогічних проблем багато в чому визначає соціальну зрілість, моральне здоров'я і духовне багатство суспільства. Підготовка вчителя вимагає формування особистості в кожному педагогові-професіоналові. Це тривалий і складний процес, засади якого закладаються в педагогічному закладі освіти.

Актуальність дослідження визначається потребами розвитку педагогічної теорії і практики в умовах динамічних процесів оновлення суспільства і зумовлена такими обставинами.

По-перше, рівень сформованості професійно-педагогічної діяльності має принципове значення. Зростання соціальної значущості процесу підготовки педагогічних кадрів зумовлене залежністю взаємопов'язаних процесів

реформування системи професійної підготовки вчителів і підвищенням вимог до їх підготовки у вузі.

По-друге, зростає роль активної творчої особистості вчителя, який володіє особливостями педагогічної діяльності в найрізноманітніших навчально-виховних ситуаціях, розуміє загальні закономірності причинно-наслідкових зв'язків, що визначають ефективність того чи іншого способу досягнення мети освіти.

По-третє, зростає роль професійної компетентності вчителя, рівня його професійної освіти, досвіду та індивідуальних здібностей, його

вмотивованого прагнення до самоосвіти і самовдосконалення, творчого і відповідального ставлення до справи.

По-четверте, стає необхідним розвиток понятійного апарату педагогіки, введення нових педагогічних понять, визначення їх сутності, виявлення їх співвідношення з іншими поняттями, відомими в педагогіці.

По-п'яте, підвищується необхідність розробки системи підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної діяльності.

Вища педагогічна освіта знаходиться в стані пошуку нового змісту і структури, педагогічна громадськість та Міністерство освіти та науки України початок цього процесу співвідносять з необхідністю розробки цілісної концепції і нового стандарту педагогічної освіти.

Ключовою фігурою освітньої системи виступає вчитель як творець педагогічного процесу, як носій і суб'єкт загальної і професійної культури. Так виникає проблема оновлення педагогічної освіти.

Зміни, що відбуваються в економіці держави, а також в соціальній сфері, зумовили необхідність перетворення й оновлення системи вищої педагогічної освіти. Головною, визначальною метою системи освіти стає розвиток особистості учня, здатного повноцінно реалізувати себе в самостійному житті. Тільки розвинена, ініціативна, активна, підприємлива особистість, що володіє багатим запасом знань та вмінь, може витримати конкурентну боротьбу в умовах нестабільності ринкової економіки. Ці вимоги ставляться перед майбутніми працівниками незалежно від того, до якого роду діяльності вони належать.

Успішне досягнення мети вимагає від педагогічної школи розвитку особистості самого вчителя. Коли мова йде про розвиток вільної від комплексів, творчої, активної, ініціативної, підприємливої особистості як мети виховання, то без опори на особистісну участь у цьому процесі вчителя уявити ситуацію неможливо. Ми абсолютно згодні з постулатом про те, що характер виховується характером, особистість формується особистістю. З цього приводу А.Дистервег писав: „... як ніхто не може дати іншому того, чого не має сам, так не може розвивати, виховувати і освічувати інших той, хто не є розвиненим, вихованим і освіченим” (А.Дистервег, 1835).

У сучасних умовах зміна характеру вищої педагогічної освіти визначається кризою світової системи освіти, в якій наша освітня система претендує на функціонування як підсистема, зміною парадигми вітчизняної професійної освіти, зародженням нової функції освіти, адаптованої до умов демократичної держави.

Педагогічна освіта як складна відкрита система розвивається під впливом двох основних чинників: досягнень педагогічних наук і потреб освітньої практики. Інноваційні педагогічні процеси, що виникають в практичній діяльності, передбачають народження нових педагогічних

ідей. У зв'язку з цим однією з головних функцій педагогічної теорії є методологічна - функція осмислення „практичної філософії” освіти (Б.Г.Гершунський).

Останнє положення природним чином екстраполюється на проблемну сферу нашого дослідження. Сучасна „практична філософія” освіти ставить перед випускником педвузу високі вимоги. До їх числа належать здатність до творчої самостійності, оволодіння ефективною рефлексією, уміння визначати стратегічні пріоритети освітньої політики та ін. Все більш глибоким стає протиріччя між професійними можливостями випускників педвузів і вимогами до них сучасної школи. Тому метою нашого дослідження є пошук шляхів формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя, що відповідало б сучасним вимогам суспільства.

Існування протиріччя між професійними можливостями випускників педвузів та вимогами школи ставить перед педвузами завдання цілеспрямованого формування особистості майбутнього вчителя, що базується на всебічно опрацьованих теоретичних основах. До їх числа необхідно віднести такі:

- формування професійно-педагогічної діяльності здійснюється як феномен особистості; особистісно орієнтована парадигма освіти у даному процесі переважає в першій її фазі - особистісно-діяльнісній, а діяльнісний підхід виступає основним методом пізнання;

- формування професійно-педагогічної діяльності здійснюється на підставі руху пізнання від загального до окремого;

- формування професійно-педагогічної діяльності має спрямованість, сутність якої - природодоцільний розвиток особистості. Природодоцільність розвитку людини розглядається нами в кількох аспектах:

- як усвідомлення індивідом своєї приналежності до цілісного світу, що трактується у філософських ученнях (А.Л.Чижевський, В.І.Вернадський, В.С.Соловйов, А.Флоренський, К.Е.Цюлковський, Н.А.Бердяєв, М.К.Періх);

- як методологічна сутність, коли природодоцільність визначає спрямованість розвитку світу і людини в ньому як складної біосоціальної системи, яка сконцентровано віддзеркалює закономірності розвитку всіх складних систем (у цьому плані цікавою є точка зору Н.Д.Виноградової та П.П.Козлової про методологічну значущість принципу природодоцільності в історії та теорії освіти);

- як інструмент, який дозволяє визначити міру відповідності зовнішніх впливів на тих, хто навчається, внутрішній природі їхнього сприймання інформації.

Ідея природодоцільності з'явилася ще в античні часи у працях античних мислителів (Арістотель, Демокріт, Плагон). Протягом багатьох

віків вона живе в теорії та практиці освіти. Цим можна пояснити закономірності її розвитку всередині названого простору. Закономірним є еволюціонування ідеї природододільності в дидактичний принцип. Я.А.Коменський формулює його як принцип навчання і як засіб конкретного методичного розв'язання.

Але ширша початкова сутність ідеї дала їй змогу відродитися сьогодні в новому статусі - в статусі методологічної засади організації цілісного процесу виховання (П.П.Козлова).

Поділяючи точку зору П.П.Козлової, ми вважаємо зміст даної ідеї як світоглядний, орієнтований на розкриття цілісної сутності людини, розуміємо цю ідею як ідею спрямованості процесу освіти, що не обмежується лише виховання духовної культури людини.

Дослідження нормативних документів (законів, постанов уряду, указів президента тощо), наукових, науково-методичних праць (В.І.Байденко, В.П.Беспалько, Б.С.Герпунський, В.А.Сластьоніна, В.С.Ямпольським та ін.) дало змогу виявити кардинальні зміни в системі вищої професійної освіти. На зміну парадигмі „соціальне замовлення - підготовка спеціаліста” приходить нова: „освітня потреба - освітні послуги”; замість одноманітної вищої школи виникає і розвивається різноманітність освітніх установ і освітніх програм.

Зміст вищої професійної освіти диференціюється за рівнями, напрямками, спеціальностями; підсилюється її гуманістична спрямованість. Структура і зміст вищої педагогічної освіти також переглядаються у зв'язку зі змінами можливостей і потреб суспільства. Такі зміни знаходять своє відображення в нових програмах і стандартах педагогічної освіти.

Успіх підготовки майбутніх вчителів до професійно-педагогічної діяльності залежить від багатьох чинників. Результатом цього процесу повинен стати рівень сформованості професійно-педагогічної діяльності. Безумовно, до підготовки вчителя ставляться високі вимоги, і суспільство хотіло б молодого вчителя бачити вже підготовленим до творчої діяльності. Тому сам процес професійної підготовки майбутнього вчителя, формування в нього професійно-педагогічної діяльності повинен відбуватися в умовах навчально-творчої діяльності.

В. І. Андрєєв розглядає навчально-творчу діяльність як один з видів навчальної діяльності, спрямований на розв'язання навчально-творчих задач, одержаний результат має суб'єктивну новизну і значущість для розвитку творчих здібностей [1,50]. Поняття навчально-творчої діяльності є видовим поняттям відносно не тільки навчальної діяльності, але й поняття „творчість”. У даному визначенні чітко виокремленні суттєві ознаки творчої діяльності.

Істотним у змісті навчально-творчої діяльності є те, що вона націлена на розв'язання навчальних проблем і творчих завдань.

Т.В.Кудрявцев, О.М.Матюшкін, М.І.Махмутов розглядають головний зміст навчально-творчої діяльності в розв'язанні навчальних проблем [2,5,6,7]. В.І.Андреев, Ю.М.Кулоткін, Д.Пойа, В.Г.Разумовський виділяють інший аспект цієї діяльності [1,3,9, 10].

При описі творчої особистості виокремлюються компоненти творчих здібностей суб'єкта навчання: певна спрямованість і активність, особливий вид здібностей особистості (інтелектуально-евристичні, інтелектуально-логічні, інтуїтивні, комунікативно-творчі і самоуправління особистості); комплекс властивостей особистості, що сприяють успішності навчально-творчої діяльності (моральні та естетичні) [1,73-741].

Сучасна наука описує творчу діяльність, вирізняючи її зміст і структуру. А.Н.Лук дає єдину структуру творчого акту і звичайного „розв'язання проблеми” [4,119]:

1. Накопичення знань та навичок, необхідних для чіткого розуміння і формулювання завдання.
2. Зосередження зусиль і пошуку додаткової інформації.
3. Відхід від проблеми.
4. Осаяння, або інсайт.
5. Верифікація, або перевірка.

А.Т.Шумілін виділив чотири основні етапи творчості [11,47]:

- усвідомлення, постановка, формулювання проблеми;
- знаходження принципу розв'язання проблеми;
- обґрунтування, розвиток і реалізація знайденого принципу;
- практична перевірка гіпотези, практична реалізація її.

Схема опису творчої діяльності А.М.Матюшкіна має багато спільного зі схемою А.Т.Шуміліна. Так, перший етап він називає етапом „засвоєння” завдання. На другому етапі суб'єкт визначає нові відношення, приходять до розуміння розв'язання. Сутність третього етапу може бути визначена як „реалізація знайденого принципу”, і на четвертому етапі здійснюється перевірка правильності розв'язання [6,32-51]. Названі автори при розгляді творчості описують її з позиції єдиної структури. Цей підхід може бути застосований до творчості взагалі, і до творчості в педагогічній діяльності.

Педагогічна освіта має свою структуру, зміст, виконує функції в суспільстві, які періодично, у зв'язку зі змінами можливостей і потреб суспільства, переглядаються. Такі зміни знаходять своє відбиття в нових програмах і стандартах педагогічної освіти. Стандарт педагогічної освіти визначає її зміст через відокремлення трьох блоків: загальнокультурного, психолого-педагогічного і предметного.

Зміст психолого-педагогічного блоку може бути схарактеризований як умова розвитку педагогічної самоосвіти, творчих здібностей учителя й оволодіння педагогічною діяльністю. Останнє, в першу чергу, виявляється

„у способах аналізу, проектування, реалізації і рефлексії педагогічної діяльності [8,63]. Зміст психолого-педагогічного блоку визначається тими модулями, які реалізують поставлені перед блоком цілі і завдання.

Головним результатом засвоєння змісту психолого-педагогічного блоку повинна бути сформована професійно-педагогічна діяльність. Професіоналізм спеціаліста виявляється у виконанні професійної діяльності на певному рівні. Стандарт визначає систему знань, хоча в професійній діяльності знання виступають засобом її здійснення. Не припинюючи значущості знань, адже вони і є головною умовою реалізації конкретної діяльності, необхідна спеціальна цілеспрямована робота щодо створення та досягнення процесу дієвості засвоєного, вміння оперувати знаннями, розв'язувати певні завдання, ефективно виконувати певну діяльність. Таким ми бачимо один із можливих шляхів удосконалення педагогічної освіти.

Це спеціальна система роботи по формуванню в майбутніх вчителів професійно-педагогічної діяльності. Результатом досягнення змісту освіти психолого-педагогічного блоку повинна бути сформованість професійно-педагогічної діяльності на належному рівні. Необхідно визначити мінімальний належний рівень сформованості професійної діяльності на підставі аналізу запитів суспільства та умов гідного життя вчителя.

Сформована професійно-педагогічна діяльність у випускників педвузу робить їх конкурентоспроможними, соціально захищеними членами суспільства. Тому нами висувається проблема вдосконалення професійної готовності випускників педвузів через досягнення професійно-педагогічної діяльності у вузі.

Відбувається вдосконалення системи педагогічної освіти: сформувалися різні шляхи одержання педагогічної освіти (педагогічний університет, педагогічний інститут, університет, навчальний комплекс „педагогічний коледж - педагогічний вуз”), створена мережа безперервної педагогічної освіти (бакалавр, спеціаліст, магістр), з'явилися нові форми навчання (екстернат, дистанційне навчання).

Намітилася тенденція розширення функціональної сфери діяльності в освіті. Так, у наш час поряд з викладацькою діяльністю відокремлюються науково-дослідна, науково-методична, соціально-педагогічна, культурно-просвітницька, організаційно-управлінська, корекційно-розвиваюча та ін.

Складний процес оновлення змісту освіти і її структури зумовив пошук нових форм організації навчальної діяльності, методів викладання, педагогічних технологій. Розробка нового змісту названих категорій передбачає реалізацію нової парадигми освіти. Педагогічна освіта повинна сформувати таку особистість учителя, яка, володіючи метазнаннями та певною методологією, могла би підготувати нове покоління до саморозвитку, відчувати закономірності розвитку суспільства, вміти самостійно приймати

рішення і жити в умовах, що змінюються.

Настав час необхідності реалізації зв'язку між середньою та вищою школою, здійснення взаємозв'язку, особливо педагогічних процесів у вищій педагогічній школі і загальноосвітній середній.

Вища школа функціонує за принципом єдності викладацької та науково-дослідної роботи. За своїм змістом науково-дослідна робота може бути оцінена як:

- науково-дослідна робота у сфері спеціальних наук (фізика, математика, лінгвістика, психологія);
- науково-дослідна робота у сфері педагогіки;
- науково-методична робота у сфері теорії та методики навчання конкретних предметів.

Два останніх напрямки і визначають розвиток педагогічної теорії. Але так складаються стосунки між викладачами окремих дисциплін, що практика викладання у вузі існує незалежно від теорії та методики навчання. Можна стверджувати, що вони значною мірою роз'єднані і дуже мало педагогічна теорія впливає на практику викладання, а практика не забезпечує належного впливу на розвиток теорії навчання.

Деяку іншу позицію відносно педагогічної науки і практики викладання можна спостерігати в загальноосвітній школі. Теперішній час характеризується інтенсивним розвитком інновацій у практиці загальноосвітніх шкіл. Саме ця практика є джерелом розвитку педагогічної теорії.

Процес підготовки майбутнього вчителя до професійно-педагогічної діяльності в педвузах відбувається в суперечливому середовищі:

- про теорії і освітні технології студенти дізнаються з дисциплін психолого-педагогічного блоку;
- навчання студента, формування професійно-педагогічної діяльності відбувається цілісним освітнім педагогічним процесом. При цьому численні навчальні предмети в методологічному плані дуже далекі від передової педагогічної теорії.

Подолати негативні тенденції можна різними шляхами. Універсальний - подолати низький рівень вузівської методики. Здійснити вказане практично неможливо. Тому наш пошук можливостей удосконалення підготовки майбутнього вчителя зупинився на предметах педагогічного циклу. Ці предмети озброюють теорією і технологіями навчання. Педагогічні теорії мають бути реалізовані, в першу чергу, у процесі засвоєння педагогічного змісту освіти. Зміст психолого-педагогічного блоку покликаний бути випереджаючим стосовно практики вузівського викладання і інноваційних процесів загальноосвітньої школи.

Успіх досить складного педагогічного дослідження визначається його методологією. Сформулюємо методологічні засади вивчення

професійно-педагогічної діяльності.

Таким чином, головним підходом, що забезпечує успішність дослідження, є діяльнісний. Діяльність, виступаючи феноменом людини, реалізується тільки особистістю. Тому знання закономірностей розвитку особистості стає механізмом підготовки до професійної діяльності. Крім того, феномен людської діяльності складний і багатозначний, нас же в руслі дослідження професійно-педагогічної діяльності насамперед цікавлять її зміст та структура, різні рівні її опису.

Перспективами подальших досліджень є виявлення можливостей та шляхів дослідження професійно-педагогічної діяльності, а також вивчення змін, що відбуваються в особистості під час формування професійно-педагогічної діяльності.

Література:

1. Андреев В.И. Дидактика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества. - Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1988. - 236с.
2. Кудрявцев Т.В. Психология технического мышления: Процессе и способы решения технических задач. - М.: Педагогика, 1975. - 304 с.
3. Кулоткин Ю.Н. Звристические методы в структуре решений. - М.: Педагогика, 1970. - 231 с.
4. Лук А.Н. Мышление и творчество. - М.: Политиздат, 1976. - 144 с.
5. Матушкин С.Е., Терехов М.Н. Связь теории с практикой в процессе обучения. - Челябинск: Южно-Уральское кн. изд-во, 1973. - 104 с.
6. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. - М.: Педагогика, 1972. - 208 с.
7. Махмутов М.И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории. - М.: Педагогика, 1975. - 367 с.
8. Педагогика: Учеб. пособие для студентов пед. учебных заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.И.Шиянов. - М.: Школа-Пресс, 1997. - 512с.
9. Пойа Д. Математическое открытие: Решение задач: Основные понятия, изучение и преподавание: Пер. с англ. / Под ред. И.М.Яглома. - 2-е изд. - М.: Наука, 1976. - 448 с.
10. Разумовский В.Г. Проблемы развития творческих способностей учащихся в процессе обучения физике: Дис. ... докт. пед. наук. - М., 1972. - 507с.
11. Шумилин А.Т. Проблемы теории творчества: Монография. - М.: Высшая школа, 1989. - 141 с.

О.В.Попруга

РІЗНІ ПІДХОДИ У ВИЗНАЧЕННІ СУТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ “НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ”.

В статті определена актуальность проблемы формирования национального самосознания будущих учителей. Раскрывается суть понятия “национальное самосознание будущих учителей”, его структурная целостность. Определены решающие факторы формирования национального самосознания будущих учителей.

The article deals with the problem of formation of national self-consciousness of a future teacher. The essence of the notion "national self-consciousness of a future teacher" and its structure have been revealed. The determinants of formation of national self-consciousness of a future teacher have been ascertained.

Суспільно-політичні зміни, що стали реальністю за часів незалежності України, та проблеми державотворення потребують розв'язання цілої низки завдань, серед яких чільне місце посідає формування національної самосвідомості молоді. На його вирішення націлюють Конституція України, Національна доктрина розвитку освіти України, Закони "Про освіту", "Про вищу освіту".

У Національній доктрині розвитку освіти України говориться про необхідність формування в молоді світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, інших соціально значущих надбань вітчизняної і світової культури.

Останнім часом з'явилося багато публікацій з питань національної самосвідомості, але більшість розвідок проводиться з проблеми формування національної самосвідомості молодших школярів. Студентство, самосвідоме за віком, як виявилось у результаті практичних досліджень, у більшості своїй не відчуває гордості за свою Батьківщину, не цікавиться її сучасним та майбутнім, не готове брати активну участь у розбудові держави, поступаючись особистими інтересами.

Питання визначення суті та змісту поняття "національна самосвідомість студентської молоді", а насамперед, студентів – майбутніх учителів, в Україні є як ніколи актуальним.

Феномен "національна самосвідомість" неодноразово розглядався як філософами, психологами, соціологами й політологами, так і відомими педагогами.

За визначенням І.Н.Мартинюка, "національна самосвідомість - це усвідомлення, оцінка людини (нації) себе як носія національних цінностей, що склались у процесі історичного розвитку спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності, що прагне ствердити себе, зайняти належне місце серед інших національних спільнот і зробити гідний внесок у розвиток цивілізації, людства" [4,29]. "Це не тільки уявлення про своє національне походження, - додає Я.Б.Гнутель, - але й певне ставлення до нього – почуття гордості, співпереживання і причетності до долі свого народу, знання його історії, традицій, так само як і історії, традицій тих народів, з якими постійно контактує, спілкується твій народ, представники яких живуть і працюють поряд з тобою" [2,123].

Сучасний український вчений В.Жмир розглядає національну самосвідомість як "...різновид свідомості соціальної спільноти, що ґрунтується на уявленнях про соціальні вартості, норми, визначальні для віднесення особистості до тієї чи іншої нації, тобто до спільноти

національної. Національна свідомість має всі властивості й закономірності свідомості групової і передусім виражає ознаки розрізнення “ми” та “не ми”, вона є засобом і водночас виявом національної інтеграції” [3,205].

Феномен національної самосвідомості – це суспільно важлива інтегрована якість, саме тому педагогічна проблема формування національної самосвідомості студентської молоді потребує детального розгляду головних складників і чинників, що містяться в ній. Основу тут звичайно складають два поняття – “нація” та “самосвідомість”.

На думку відомого етнопсихолога А.С.Бароніна, нація – це “історично сформована усталена спільність людей, що виникла на базі спільності мови, території, економічного життя та психічного складу, який виявляється в спільності культури” [1,38].

Тобто нацією можна вважати людську спільноту, утворену в результаті природного етногенезу, що має спільну мову, культуру, ментальність та чітку внутрішню структуру у вигляді наукової, культурної, політичної еліти тощо.

Самосвідомість, за визначенням П.А.М’ясоїда, “являє собою складний психічний процес, сутність якого полягає у сприйнятті особистістю численних образів самої себе в різних ситуаціях діяльності й поведінки, в усіх формах взаємодії з іншими людьми і в поєднанні цих образів в єдине цілісне утворення – уявлення, а потім у поняття свого власного “Я” як суб’єкта, що відрізняється від інших суб’єктів” [6,138].

Отже, самосвідомість орієнтована на осмислення людиною своїх дій, почуттів, думок, мотивів поведінки, інтересів, своєї позиції у суспільстві. Даний феномен пов’язаний зі здатністю до рефлексії.

Видатний педагог В.С.Чорнобай зробив висновок про те, що національна самосвідомість особистості включає в себе раціональний та емоційний компоненти. Цей висновок є важливим для нас тому, що може слугувати обґрунтуванням необхідності здійснення педагогічного впливу не лише на раціональне мислення людини, а й на її почуття, на емоційну сферу в процесі формування національної самосвідомості особистості. Це положення є однаково важливим для різних вікових категорій, зокрема і для молодших підлітків, і для студентської молоді.

Національна самосвідомість має складну структуру і різні рівні. За теорією Ф.М.Медвіда, вона містить у собі: 1) “усвідомлення етнічної спільності по відношенню до інших етносів; 2) усвідомлення і вірність національним цінностям, мові, етнічній території, національній культурі; 3) усвідомлення соціально-державної спільності; 4) патріотизм; 5) усвідомлення спільності в національно-визвольній боротьбі” [5,60].

Усвідомлення етнічної приналежності, що складається з людей, незалежно від класової приналежності, виступає первинним і основним елементом національної самосвідомості. Етнічні уявлення, погляди,

звички, норми поведінки творять національну самосвідомість.

Притаманна нації як етносоціальному організму спільність економічного життя, території, мови, культури усвідомлюється і фіксується в самосвідомості особистості.

Найбільш суттєвим здобутком нації є мова – живе вираження характеру її представників, найактивніший її зв'язок із світовою культурою. Іноді достатньо декількох слів, щоб визначити в загальних рисах характер народу – носія мови. Г.Шпет у книзі “Вступ до етнічної психології” акцентує увагу на ролі національної мови як джерела психологічних особливостей нації. К.Ушинський відмічав: “... Поки живе мова народна в устах народу, до того часу живий і народ” [7,18].

Таким чином, формування національної самосвідомості є складним та багатограним процесом. Отже, дослідження цього феномену далеке від свого остаточного розв'язання. Належної уваги під час вивчення феномену національної самосвідомості не приділялося деяким педагогічним та психологічним чинникам, що впливають на роботу із майбутніми вчителями у вищій школі.

Вищезазначене зумовило вибір мети дослідження, яка полягає в тому, щоб висвітлити різні підходи до визначення суті та змісту поняття “національна самосвідомість майбутніх учителів”.

Об'єктом дослідження обрано феномен національної самосвідомості.

Предмет дослідження – різні підходи до визначення суті та змісту поняття “національна самосвідомість майбутніх учителів”.

Предмет та об'єкт дослідження дозволили виділити такі завдання:

- 1) визначити суть та зміст поняття “національна самосвідомість майбутніх учителів”;
- 2) визначити роль вирішальних чинників у формуванні національної самосвідомості майбутніх учителів”.

Ми розглядаємо національну самосвідомість як результат рефлексії особистості до своєї нації, усвідомлення людиною своєї національної спільності, території, мови, культури, бажання розквіту своїй нації, осмислення її природних вимог у системі загальнолюдського прогресу.

Важливим об'єктивним фактором становлення національної самосвідомості виступає національна державність, що сприяє територіально-державному об'єднанню населення, яке розмовляє однією мовою, має спільність господарсько-культурного укладу, єдині традиції, підвищує значення факту проживання на спільній території, веде до пробудження патріотизму.

Щоб успішно будувати демократичну правову і цивілізовану державу, необхідно, щоб її громадяни, а насамперед інтелігенція, мали високу національну самосвідомість. Особливо це стосується педагогів,

покликанням яких є практична реалізація завдань розвитку рідної культури, національної державності.

Говорячи про зміст та структуру національної самосвідомості, необхідно визначити чинники та умови, що сприяють чи гальмують процес її формування у студентської молоді. До них ми відносимо:

- соціальне середовище;
- економічну ситуацію;
- розвиток комунікації;
- систему народних традицій та звичаїв;
- систему освіти взагалі та зокрема систему вищої освіти.

Саме тому формування національної самосвідомості майбутніх учителів – складова і невід’ємна частина вирішення фундаментальної проблеми підготовки національних педагогічних кадрів.

Беручи до уваги роботу з формування національної самосвідомості майбутніх учителів, ми виділяємо 4 основних компоненти, що характеризують рівень рефлексії особистості:

1)інформативний, що характеризується первинними знаннями про географічне розташування рідної держави, міста, села, її адміністративний устрій, економічний статус та бажанням особистості активно накопичувати ці знання;

2)емоційний, характерною рисою якого є сприйняття інформації про національні цінності, ідеали, традиції, звичаї, в результаті якого в особистості виникає відчуття гордості за Батьківщину, за націю, до якої вона належить;

3)раціональний, специфікою якого є аналіз та синтез інформації, отриманої в результаті навчання, виховання, спілкування;

4)діяльний, що характеризується бажанням особистості працювати задля розквіту держави, своєї нації, боротися за її права та свободи, виховувати в менш зрілих представників нації почуття гордості за Батьківщину, поваги до неї та щирої любові.

Суспільно важливу інтегровану якість – національну самосвідомість педагогів – необхідно формувати цілеспрямовано і систематично ще в стінах ВНЗ.

У чому полягає особлива складність вище зазначеної проблеми. По-перше, у віці студентів. Специфіка роботи в цьому напрямку із молодшими школярами 6-9 років, що являють собою *tabula rasa*, якісно відрізняється формами та методами від роботи з формування національної самосвідомості студентської молоді. Роки навчання студентів у ВНЗ у середньому охоплюють 17-21 рік. Це достатньо складний етап у житті особистості на зламі підліткового віку та юнацтва. Тому педагогу в процесі навчання та виховання необхідно враховувати специфічні психологічні чинники для успішної реалізації поставлених завдань. Відомо, що цей період

характеризується якісним зрушенням у розвитку самосвідомості. Підпіток інтенсивно засвоює із світу доросли різні цінності, норми та способи поведінки, що складають новий зміст свідомості та перетворюються на вимоги до поведінки іншої людини та особистої, на критерії оцінки та самооцінки.

З віком уявлення молодшої людини про себе розширюється та поглиблюється, зростає самостійність у судженнях про себе та навколишній світ. Саме ця особливість лежить в основі другого типу труднощів з формування національної самосвідомості. Студентські роки – це час, коли людина вже володіє певною інформацією про важливі для себе феномени дійсності, має свої думки з того чи іншого питання, навчається не тільки отримувати відомості та знання, а й аналізувати їх, використовувати чи обходити своєю увагою в процесі життєдіяльності. На цьому етапі достатньо складно переконати особистість в тому, про що раніше вона мала протилежну точку зору. Тому при формуванні національної самосвідомості педагогу потрібні переконливі, аргументовані докази, цікава специфічна інформація, різноманітність форм організації роботи та методів впливу, вміння апелювати до емоційної сфери особистості. Лише при грамотному використанні вище зазначених чинників можна сформувати в молодій людині усвідомлення себе як носія національних цінностей, як суб'єкта соціальної дійсності, що прагне ствердити себе і зробити гідний внесок у розвиток як своєї нації, так і людства взагалі.

По-третє, складність формування національної самосвідомості студентів педагогічного університету – майбутніх учителів пов'язана із специфікою вищої освіти. Зрозуміло, що цілеспрямовану роботу з вище зазначеного питання необхідно проводити комплексно, під час якомога більшої кількості занять. Але розподіл навчальних дисциплін часто стає на заваді цього завдання. Наприклад, формувати національну самосвідомість студентів факультету української філології набагато легше, ніж студентів математичного факультету.

Вища освіта сьогодні відчуває гостру потребу у висококваліфікованих і національно свідомих професорсько – викладацьких кадрах. Педагог, який має сформовану національну самосвідомість, глибоко усвідомлює себе, свої знання, погляди, переконання. Такий педагог здатний на високому рівні здійснити формування в студентів національної самосвідомості. Молоді фахівці, випускники педагогічних ВНЗ, виховані національно свідомими педагогами, успішно розвивають усі сфери як своєї особистості, так і рідної культури, науки, господарства, державотворення.

Правильне розуміння педагогом вище зазначених труднощів з формування національної самосвідомості студентів педагогічного університету надає йому можливість скоригувати навчальний процес і зміст своїх занять, беручи до уваги як особливості роботи у вищій школі, так і

психологічні чинники. Тому що на педагогічний університет лягає велика відповідальність за своїх випускників як за кваліфікованих кадрів, що отримали глибокі знання з навчальних дисциплін, так і як за національно свідомих особистостей, спроможних будувати своє життя за принципами любові до рідної землі, поваги до своєї нації й інших народів, готовності та вміння сумлінно, творчо працювати на благо Вітчизни, зміцнювати єдність рідного народу, Українську державу і надійно її захищати. Водночас, важливість формування національної самосвідомості майбутніх учителів має особливе значення з позиції їхньої подальшої великої творчої ролі в суспільстві – виховувати та навчати вірних синів нашої Батьківщини.

Проведений аналіз існуючої філософської, психологічної та педагогічної літератури свідчить про те, що проблему визначення суті та змісту поняття “формування національної самосвідомості”, в науковому розумінні, в основному поставлено, визначено її місце і значення в системі виховання особистості. Однак недостатньо розроблені методи, засоби конкретного втілення формування національної самосвідомості в навчально-виховний процес української, зокрема вищої школи.

У той же час, формування національної самосвідомості майбутніх учителів, з огляду на поширення і зростання процесів державного будівництва незалежної України, складає значну й актуальну педагогічну проблему як на науково-теоретичному, так і на емпірично-практичному рівнях. Об’єктивна реальність зумовлює необхідність зрушень у спрямуванні науково-педагогічних досліджень та вузівської практики на розв’язання численних і невідкладних педагогічних завдань національного виховання. Перспективою подальших розвідок з теми може стати дослідження формування національної самосвідомості студентів педагогічного університету в процесі іншомовної підготовки.

Література:

1. Баронин А.С. *Етнопсихология: Учеб. пособие.* – К.: МАУП, 2000.-116с.;
2. Гнутель Я.Б. *Ази виховання: світоглядні поняття. Посібник для педагогів, учнів та батьків.* – Тернопіль: Астон, 2000.- 204с.;
3. *Етнонаціональний розвиток України. Терміни. Визначення. Персоналії / АПН України. Інститут держави і права та інші.* – К.-1993.-807с.;
4. Мартинюк І. *Національне виховання як основа розвитку активної особистості // Урок української.* – 2001. - №7.- С.29-33;
5. Медвідь Ф.М. *Національна самосвідомість: деякі питання становлення // Нац. психологія: Тез. докл.* – Дніпропетровськ, 1992;
6. М'ясоїд П.А. *Загальна психологія: Навч. посібник.* – К.: Вища шк., 1998.-479с.;
7. Ушинський К.Д. *Рідне слово // Вибр. пед. твори.* – К., 1983. – Т.1.
8. Чорнобай В.С. *Формування національної самосвідомості молодших підлітків засобами музично-ліричної творчості в умовах взаємодії школи та клубних закладів: Автореф. дис. канд. пед. наук.* – К.,1993.-21с.;
9. Шпет Г. *Введение в этническую психологию.* – СПб., 1996.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ.

В статтє говоритя о необходимости формирования внутренней культуры будущих учителей. Акцентируется внимание на стратегии развития образования в контексте культуры.

In this article it is spoken about necessity of formation of internal culture of the future teachers. It is offered to consider development of education in a context of culture.

Проблема вдосконалення культури майбутніх вчителів належить до числа тих педагогічних проблем, які з часом не втрачають свої актуальності. Але якщо сама проблема завжди актуальна, то її компоненти на кожному культурно-історичному етапі розвитку суспільства характеризуються по-різному.

Мета нашої статті полягає в систематизації нових підходів щодо формування культури майбутніх вчителів.

Сьогодні потребує „формування людини культури”. Фундаментальність цієї задачі зумовлена:

- переходом від техногенної до антропогенної цивілізації;
- зміною ціннісних орієнтацій у бік гуманізації всіх сфер життєдіяльності світового товариства;
- переосмисленням сутності людини як „міри всіх речей”, її ролі в культурному перетворенні суспільства.

Спираючись на тезу про освіту і виховання як „процес формування людини культури”, культурологія разом з філософією, теорією та історією культури набуває статус загальної методологічної рамки, використання якої дозволяє по-новому інтерпретувати цілу низку педагогічних явищ та процесів і прогнозувати стратегію розвитку освіти на перспективу в контексті розвитку культури.

В останні десятиріччя простежується тенденція посилення культурологічного компонента в освіті. З цих позицій основи культури, елементи культури повинні організовувати ядро поновленого змісту освіти і розвивати в студентів культуру діяльності, культуру мислення, культуру спілкування, етичну культуру, естетико-художню культуру, політичну, психологічну та фізичну культуру.

Розробка особистісно-орієнтованого підходу у формуванні культури майбутнього вчителя – багатоаспектна теоретична і практична проблема, складність якої зумовлена тим, що особистість – найскладніше утворення світу і водночас – суб’єкт перетворення цього світу і самої себе.

З огляду на стан дослідження проблеми формування культури особистості в сучасній психології та педагогіці майже всі необхідні психолого-педагогічні компоненти особистісного підходу потребують

подальшого опрацювання чи корекції в різних аспектах і узгодження одного з іншим у цілісному контексті.

Гуманістичну традицію возвеличення людини, вдосконалення її внутрішньої культури пов'язують з роботами грецьких та римських філософів (Сократа, Платона, Аристотеля, Плутарха, Сенеки та інших). Епоха Відродження - час розквіту гуманізму та подолання релігійно-канонічних систем - пов'язана з іменами Т. Мора, Т. Кампанелли, Ф.Рабле, Я.Коменського. Вони вважали людину найвищою цінністю. Пізніше мислителі нового часу висунули ідею вільного виховання, яке дає особистості можливість розвивати свої природні здібності (М.Монтень, Ж.Ж.Руссо, Л.Толстой). У вітчизняній педагогіці гуманістична традиція була представлена роботами К.Ушинського, Г. Сковороди, С. Русової.

У сучасній науці з проблемою особистісного підходу пов'язують імена А.Маслоу, Дж.Олпорта, К.Роджерса, Е.Фрома, К.Гольдштейна, К.Хорні та ін.

Питання необхідності врахування індивідуальних особливостей у формуванні культури особистості неодноразово піднімалось відомими психологами та педагогами (В.О. Сухомлинський, Г.С. Костюк, І.Д.Бех, І.А.Зязюн, І.С.Кон, А.В.Петровський, В.В.Давидов, І.С.Якиманська, О.Г.Асмолов, С.В.Кульневич, Є.В.Бондаревська, О.Г. Мороз, Л.В.Кондрашова та ін.).

Вища школа, її стан, тенденції, перспективи розвитку, аналіз зарубіжної та вітчизняної практики переконують у тому, що зміни в системі освіти та безпосередньо у вищій школі вимагають переоцінки традиційних підходів у використанні технологій виховної взаємодії педагогів та студентів. Реформу вищої школи можна вважати повною, якщо буде сформована гуманна, активна, творча, цілісна особистість майбутнього вчителя.

Посткласична педагогіка сформулювала принципи зв'язку освіти і культури (С.І Гессен), цілісності освітнього процесу, єдності культурних вражень, підтримки індивідуальності (В.В Розанов), свободи, пріоритету виховання та інші, які логічно виводилися з розуміння освіти як культурологічного процесу.

Спіраючись на ці принципи, ми пропонуємо розглядати освіту як частину культури, яка, з одного боку, живиться нею, а з іншого – впливає на збереження та розвиток її через людину. Щоб забезпечити рух людини до загальнолюдських цінностей та ідеалів культури, освіта повинна мати культурологічний характер. Це означає, що основним методом її проектування та розвитку повинен стати культурологічний особистісний підхід, який вимагає орієнтації всіх компонентів освіти на культуру та людину як творця і суб'єкта, здібного до культурного саморозвитку.

Компонентами культурологічного підходу в особистісно

орієнтованій освіті, як зазначають Е.В. Бондаревська, Л.В. Кондрашова, с:

- ставлення до особистості як до суб'єкта життя, здібного до культурного саморозвитку та самозміни;
- ставлення до педагога як посередника між особистістю та культурою, здібного надати допомогу і підтримку кожній особистості в її індивідуальному самовизначенні у світі культурних цінностей;
- ставлення до освіти як до культурного процесу, рухомою силою якого є пошук особистісного сенсу, діалог та співпраця його учасників у досягненні мети культурного саморозвитку;
- ставлення до вищої школи як до цілісного культурно-освітнього простору, де живуть і створюються культурні зразки спільного життя;
- участь в культурних подіях, творення культури та виховання людини культури.

Культурологічна особистісно орієнтована освіта – це освіта, центром якої є людина, яка пізнає і творить культуру шляхом діалогічного спілкування, обміну думками, створенням індивідуально та колективно „творів”. Це освіта, яка забезпечує особистісно-смысловий розвиток кожного майбутнього вчителя, підтримує індивідуальність, неповторність кожної особистості, спираючись на її здібності до культурного саморозвитку та змін.

Освіта у ставленні до студента, на думку провідних науковців, повинна виконувати такі функції:

- допомогти досягнути цінності та сенсу життя;
- допомогти розвитку як людини культури та ціннісної особистості;
- підтримати індивідуальність та творчу неповторність.

Особистісний напрямок освітнього процесу впливає на цінності гуманістичної педагогічної культури, якими є:

- не знання, а особистісні мотиви учіння;
- не окремі вміння та навички, а індивідуальні особливості, самостійна навчальна діяльність та життєвий досвід особистості;
- не педагогічні вимоги, а педагогічна підтримка та турбота, співпраця та діалог студента і педагога;
- не об'єм знань, не кількість засвоєної інформації, а цілісний розвиток, саморозвиток та професійне зростання студента.

У контексті розглянутого, важливими умовами формування духовної культури особистості майбутнього вчителя є широке використання в діяльності педагогів та студентів різноманітних культурних цінностей, врахування національних традицій у вихованні та навчанні, створення нового, гуманного середовища, засвоєння загальнолюдських цінностей світової та національної культури з використанням сучасних технологій.

Література:

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного

образования.- Ростов-на-Дону., 2000.

2. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования //Педагогика.-1997.-№4

3. Кондратова Л.В. Процесс обучения в высшей школе.- Кривой Рог. 2001.

4. Кульневич С.В. Педагогика личности от концепций до технологий: Учеб.- практич. пособие.- Ростов-на-Дону., 2001.

А.В. Торхова

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЯВЛЕНИЕ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье уточняются понятие и структура профессионального педагогического явления, на основе сопоставления различных точек зрения рассматриваются характеристики данного феномена. Педагогическое явление соотносится с реальностью, действительностью и бытием. В структуре педагогического явления выделяются целенаправленное взаимодействие педагога и ученика, средства образования и образовательная среда. Подчеркивается, что вне учета закономерной связи всех компонентов педагогического явления невозможно получить достоверные результаты исследования.

The definition and structure of a professional pedagogical phenomenon are defined more precisely in the article. On the basis of different points of view the characteristic features of the phenomenon are viewed upon. The pedagogical phenomenon is correlated with practicability, reality and mode of life. A target interrelation between a teacher and a student, means of education and educational environment are singled out in the structure of a pedagogical phenomenon. It is emphasised that it is impossible to get the authentic results of the research without all the components of the pedagogical phenomenon regularly being taken into account.

Объектом любого педагогического исследования выступает педагогическое явление. Что понимается под педагогическим явлением? Мы вынуждены констатировать, что этому вопросу в педагогике уделяется недостаточно внимания. К числу немногих работ, в которых предпринимается попытка преодолеть мнимую ясность понятия «педагогическое явление», относятся работы И.А.Колесниковой [4], В.В.Краевского [5], Ю.Н.Кулюткина [9], Л.А.Левшина [6], А.Б.Орлова [10], Ю.В.Сенько [14], Я.Скалковой [15], Н.Е.Щурковой [19] и других. Зачастую это понятие употребляется, как само собой разумеющееся, как устоявшийся и однозначно понимаемый в педагогике термин. Но исследование показывает, что этого однозначного понимания пока не наблюдается. Мы полагаем, что, лишь обратившись к терминологическому значению и проанализировав его, можно ставить вопрос о скрытой сущности явления, которое отражает понятие.

Не претендуя на исчерпывающее определение педагогического явления (это просто невозможно), попытаемся выделить и обосновать